

EĞİTİMDE CİNSİYET TEMELLİ FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ

Emine Meliha KURTDAS*

Öz

Toplumsal yaşamın her alanında çeşitli eşitsizlik biçimleri görülmektedir. Biyolojik ve kültürel temelli olan bu eşitsizlikler bireyleri ve grupları kaynaklara ulaşma ve kaynakları kullanma noktasında avantajlı ve dezavantajlı hale getirir. Var olan eşitsizlik biçimlerinin en önemlilerden biri de cinsiyet eşitsizlikleridir. Geçmişten günümüze her toplumda var olan cinsiyet temelli eşitsizliklerde kaynakları kullanma ve kaynaklara ulaşma noktasında erkekler kadınlara göre daha avantajlı olmuş ve bu durum toplumda kadının erkeğe göre daha aşağıda konumlanmasına neden olmuştur. Kadın ve erkek arasında var olan eşitsizlik ve ayrımcılığın yaşandığı alanlarından biri de eğitimidir. Diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de eşitsizliğin ve ayrımcılığın ortadan kalkması için fırsat eşitliğinin yaratılması gerekmektedir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi cinsiyet temelli fırsat eşitsizliğinin temel nedeninin ortaya konması ile mümkün olabilir. Eşitsizliği yaratan temel faktör ise toplumsal cinsiyet olgusudur. Bu bağlamda çalışma, eğitimde var olan fırsat eşitsizliğinin toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde ele alınmasını amaçlayan derleme niteliği taşıyan bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, fırsat eşitsizliği, toplumsal cinsiyet.

GENDER-BASED INEQUALITY OF OPPORTUNITIES IN EDUCATION

Abstract

Various forms of inequality are seen in all areas of social life. These inequalities, which are biologically and culturally based, make individuals and groups advantageous and disadvantageous in terms of accessing and using resources. One of the most important forms of inequality that exists is gender inequalities. There are gender-based inequalities in every society from past to present. This situation has made men more advantageous than women in terms of using and reaching resources. As a result, women are positioned lower than men in society. Education is one of the areas where inequality and discrimination exist between men and women. As in other fields, equality of opportunity must be created in order to eliminate inequality and discrimination in education. However, this can only be achieved by revealing the root cause of gender-based inequality of opportunity. The main factor creating inequality is the phenomenon of gender. In this context, the study is a compilation study aiming to deal with the inequality of opportunity in education on the concept of gender.

Keywords: *Education, inequality of opportunity, gender.*

1. GİRİŞ

Bireylerin sahip oldukları biyolojik ve kültürel farklılıklar her toplumda çeşitli eşitsizlikler yaratır. Bu eşitsizlikler en genel anlamda ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamda bireylerin kaynaklara ulaşma ve onlara sahip olmaları noktasında kendisini gösterir. Toplumsal yapının yaratmış olduğu bu eşitsizlikler geleneksel toplumlarda olağan ve olması gereken bir durum olarak görüldüğü için gelenekler, değerler, yasalar ve inançlarla da desteklenmiş ve korunmuştur. Aydınlanma, sanayileşme, kentleşme, demokratikleşme gibi olgularla tanımlanan modern dünyada ise eşitsizlikler yok edilememiş ancak herkesin eşit yurttaş olduğu vurgusu ile eşitlik ilkesi en azından yazılı kanunlarla sağlanmaya

çalışılmıştır. Eşitlik olgusunun ortaya çıkabilmesinde en önemli ön koşullardan biri ise fırsat eşitliğidir. Herkesin kendini gerçekleştirme ve geliştirme konusunda önünde var olan engelleri kaldırma amacıyla ortaya çıkan “fırsat eşitliği” kavramı, kaynaklara ulaşabilme ve bunlardan yararlanabilme konusunda toplumsal, sınıfsal, ekonomik kökenlerine bakılmaksızın herkesin olanaklara erişiminde eşitlik olması ilkesine dayanır. Eğitimde fırsat eşitliği ise eğitimsel kaynaklara ulaşabilme ya da onlardan yararlanma eşitliğidir.

Eğitiminin tüm yurttaşlar için bir hak olduğu düşüncesi modern dünyada ulus devletlerin ortaya çıkması ile belirmiştir. Ancak yasalar karşısında herkesin eğitim alma hakkının olması, pratikte bu ilkenin sorunsuz işlediği anlamına gelmez. Pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da en gelişmiş ülkelerde dahi çeşitli boyutları olan fırsat eşitsizlikleri yaşanmaktadır. Eğitimde yaşanan fırsat eşitsizlikleri genel olarak ekonomik, coğrafi, siyasi, toplumsal ve bireysel farklılıklar içerir. Toplumsal faktörlerden biri olan cinsiyet de eğitim olanaklarına ulaşma ve onlardan yararlanma konusunda cinsler arasında var olan eşitsizliklere gönderme yapar. Buna göre tüm dünyada eğitim imkânlarına erişimde ve onlardan yararlanma noktasında geçmişten günümüze kadın ve erkekler arasında bir eşitsizlik durumu söz konusudur. Erkeklerin lehine olan bu eşitsizlik, kadınların toplumsal yaşamda geri planda kalmasına yol açmaktadır. Bu eşitsizliği gidermek ise eşitsizliğin temelinde var olan olgunun doğru tespit edilmesi ve bu konuda doğru çözümler geliştirilmesi ile mümkün olabilir. Tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da var olan cinsiyet temelli eşitsizlikler “toplumsal cinsiyet” kavramı ile açıklanabilir. Buna göre toplum kadın ve erkeğe çeşitli roller biçmiş ve toplumsal yaşamda konumlandırmıştır. Bu konumlandırmada hemen her zaman erkek kadından üstün bir yer edinmiştir. Erkeğin kamusal alanla, kadının ise ev içi ile ilişkilendirilmesi erkeğin kadına göre hemen her dönemde toplumda ayrıcalıklı ve öncelikli bir konuma sahip olmasına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda kaynaklara ulaşma ve

kullanma noktasında da önemli farklar yaratmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklanan bu durum her alanda olduğu gibi eğitim alanında da bir eğitsizlik yaratmıştır.

Toplumsal yaşamın hemen her alanında olduğu gibi eğitim alanında da var olan fırsat eğitsizliği probleminden yola çıkan bu çalışmanın amacı, eğitim alanında yaşanan cinsiyet temelli fırsat eğitsizliğine dair bir analiz yapmaktır. Kadın ve erkekler arasında eğitim alanında var olan eğitsizliğin temelinde toplumsal cinsiyet olgusunun var olduğu iddiasında olan bu çalışma, konu ile ilgili alanda yapılan çalışmalardan yola çıkan bir derleme niteliği taşımaktadır.

2. EĞİTİMDE FIRSAT EĞİTLİĞİ

“Fırsat eğitliği” kavramı, modern demokrasilerde ortaya çıkan liberal bir ilkedir ve bireylerin toplumsal, sınıfsal ve ekonomik kökenlerine bakılmaksızın herkesin yetenek ve becerileri ölçüsünde yarışabileceğini öngörür. Yasalar önünde eğit olarak kabul edilen bireylerin, içinde oldukları yarışın kuralları da yasalarca belirlenmektedir. Böylece yeterince çaba gösterebilen her birey, kendini geliştirme ve daha insanca bir yaşam sürdürmede eğit haklara sahip olduğu kabul edilir. Modern düşünce ile beraber ortaya çıkan fırsat eğitliği ilkesi, bireylerin sınıfsal konumlarını değiştiremedikleri ve kendilerini geliştirme imkânı bulamadıkları geleneksel toplumlarla kıyaslandığında bir gelişme olarak kabul edilebilir (Ünal ve Özsoy, 1998: 40-42). Genel olarak “fırsat eğitliği”, kaynaklara ulaşabilme ve bunlardan yararlanabilme eğitliği olarak tanımlanmıştır. Eğitimde fırsat eğitliği ise eğitimsel kaynaklara ulaşabilme ya da onlardan yararlanma eğitliğidir. Özellikle demokratik toplumlarda ayırım yapılmaksızın herkesin gizli güç ve yeteneklerini en uygun şekilde geliştirmede eğitim hizmetlerinden eğit ölçüde yararlanma şansına sahip olması (Tezcan, 2017: 159) ilkesine dayanır. Eğitimde imkân eğitliği siyasal anlamdaki bir eğitlik kavramının eğitime yansımadır. Dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadan okul çağına gelmiş

çocukların hepsini eğitimden yararlandırmak imkân eşitliğidir. Fırsat eşitliği ise bunlara ek olarak herkesin kendi yeteneklerine, zihinsel kapasitesine uygun olan eğitim modeli ve türü içinde bütün imkânlardan yararlanabilmesidir (Celkan, 2018: 111). Bu bakımdan imkân eşitliği ve fırsat eşitliği kavramının birbirinden ayrı düşünülmemesi gerekir.

Eğitimde fırsat eşitliği, eğitimin devlet kontrolünde ve çoğunlukla devletin eliyle yapıldığı modern toplumlarda ortaya çıkan bir düşüncedir. Geleneksel toplumlarında kurumsal, örgütlü ve planlı bir yapıya sahip olmayan eğitim, modern dünyada kamusal bir hizmet ve zorunluluk haline gelince, eğitimde fırsat eşitliği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumlarında toplumsal yapı tarafından üretilen eşitsizlikler çoğu zaman olağan ve hatta olması gereken bir durum olarak görülmüş ve bu eşitsizlikler inanç, gelenek, değer, yasa gibi olgularla da desteklenmiştir. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda gerek eğitimde gerekse de genel anlamda bir fırsat eşitliği sağlamak ya da eşitsizlikleri azaltmak gibi bir düşünce de olmamıştır. Ancak modern toplumlarda bir yurttaş olan ve eşit kabul edilen bireylerin, toplumun üretken ve faydalı bir üyesi olabilmesinde ve dolayısıyla toplumun gelişiminde eğitimin önemli bir rolü olmuştur. Bu süreçte toplumun ihtiyacı olan tarzda bireyler yetiştirerek onların toplumsal yaşamda en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak gibi bir misyonu olan eğitimin, eşitsizlikleri gidermede ya da eşitsizliklerin önünde var olan engelleri kaldırmada en önemli kurumlardan biri olduğu söylenebilir. Örneğin eğitimin sosyal hareketlilikteki rolü göz önünde bulundurulduğunda, eğitimde fırsat eşitliğinin önemi daha da fazla anlaşılacaktır.

Eğitim, tüm toplumlarda insanın ve toplumun gelişmesinde bir araç olarak görülmüştür. Eğitimin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi, insanın özsel onurunun korunması ve yükseltilmesi zorunluluğundan kaynaklanır. Temel bir insan hakkı olan eğitim, bireylerin diğer insan haklarından yararlanmalarının ve

haklarını arayabilmelerinin de önkoşuludur. Resmi ya da hukuksal anlamda eşitlik, benzer koşullardaki bireylere aynı biçimde davranılması anlamına gelir. Herkesin, tüm verili koşullarıyla eşit olduğu ve eşit durumda olanların eşit muamele görmesi gerektiği varsayımına dayanır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde "herkesin" eğitim hakkından aynı şekilde yararlanacağı düzenlenmiştir. UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960) md. 4'te de taraf devletler, eğitimde fırsat ve muamele eşitliğini geliştirmeyi taahhüt ederler. Sözleşme, eğitimde fırsat eşitliği ilkesini, eğitim hakkını gerçekleştirmenin temeli olarak kurgulamıştır. Kız ve oğlan çocuklar için ayrı okula başlama yaşının olmaması, kadınlarla, erkekler için ayrı türden okullar ya da programlar bulunmayışı gibi uygulamalar, eşitlik anlayışına dayanır. Buna göre, kanun önünde kadın-erkek dâhil herkes eşittir (Tan, 2018: 27-36). Ancak kanun önünde var olan bu eşitlik ilkesi, pratikte geçerli değildir. Toplumsal yaşamda olanaklara ulaşmada bir eşitsizlik varsa kanunlarla belirtilen "eşitlik" çok da anlam ifade etmemektedir. Bu nedenle sadece yasalarda değil, olanaklara erişimde de eşitliğin sağlanması gerekir. Bunun en temel yolu da eğitimden geçer. Çünkü eğitimde sağlanacak imkân ve fırsat eşitliği, diğer tüm alanlardaki eşitlikler için de bir kaynak olacak potansiyele sahiptir.

Hiçbir bireyin sahip olmadığı ya da olamadığı bir takım niteliklerden dolayı toplumsal yaşama ve işleyişe katılımı engellenmemelidir. Bu dışlayıcı durumun ortaya çıkmamasında toplumun bireylere sunduğu temel eğitim doğrudan etkilidir. Kapsayıcı bir toplum, kapsayıcı bir eğitim anlayışının sonucudur. Eğitim, bir bireyin toplumun eşit üyesi olmasında ve toplumsal kabiliyet kazanmasında kilit bir rol oynar. Bu nedenle eğitimin her bir birey için eşit şekilde yararlanılabilir temel bir kabiliyet olması gerekmektedir. Bu adil bir toplum olmanın gereğidir. Bu bağlamda eğitimsel eşitlik kavramı, herkesin en temel eğitimsel işleyişleri gerçekleştirerek en temel kabiliyetlerden yararlanabilme becerilerini geliştirebildiği bir eşitlik anlayışıyla ilişkilidir. Hiçbir bireyin cinsiyet,

fiziksel engel ya da başka herhangi bir nedenle eğitimin kapsamı dışında ve temel eğitimsel işleyişler eşliğinin altında bırakılmaması adil bir toplumun esas eğitimsel sorumluluğudur (Çelik, 2017: 23-24). Eğitimde eşitlik denildiğinde: Herkese eşit miktarda öğrenim imkânı sağlanması. Her çocuğa asgari ölçüde öğrenim görme hakkının tanınması (örneğin ilköğretim mecburiyeti). Her çocuğun yeteneklerinin ve zihinsel potansiyelinin tamamından yararlanacak bir eğitim imkânına kavuşturulması. Eğitimin en yüksek basamaklarına kadar gidebilme hakkının sağlanması ve verilmesi anlaşılır (Celkan, 2018: 112). Bu bağlamda genel olarak üç tür eğitim eşitliğinden bahsedilebilir (Tezcan, 2017: 159-161);

- 1- Herkese En Üst Basamağa Kadar Öğrenim Sağlamak: Bütün yurttaşlara tüm öğrenim aşamalarının en üst kademesine çıkma hususunda tanınan hak ve olanaklardır.
- 2- Herkese Belirli Düzeyde Bir Asgari Öğrenim Hakkı Sağlamak: Tüm çocukların asgari bir öğretime ulaşma amacı güdüldüğüdür.
- 3- Her Bireyin Kendi Yetenek ve Potansiyelinin Tamamından Yararlanmasını Sağlayan Bir Öğrenime Kavuşturulması: Bireylerin kendi potansiyellerinden yararlanma hakkıdır.

Her toplum fırsat eşitliği ile bütünleşmiş bir refah ve zenginlik amaçlar. Bunu elde etmede eğitim ve öğretim sistemlerinin “verimli” ve “eşitlikçi” çıktılar üretmesi anahtar bir rol oynar. Kaynakların tam verimli kullanımında önemli gelişmeler sağlanabilse de özellikle eşitlik konusunda adil bir dağılımın oluşturulması sıkıntılı bir süreçtir. Kamu politikalarının eğitim alanında tam anlamıyla bir eşitliğin olmayacağını ve olmaması gerektiği konusunda genel bir kabulü vardır. Burada sorulması gereken soru eşitsizliğin ne kadarının kabul edilebilir olduğudur. Bu konudaki tartışmalar devam etse de eğitim alanında

eşitsizliklerin giderilmesi hususunda genel bir eğilim söz konusudur (Polat, 2009: 9). Eşitsizliğin giderilmesi konusunda yapılan tartışmalar ise devletin eğitim hizmetlerinin sunumunda bir rol oynaması gerektiği konusunda evrensel bir görüş birliğine yol açmıştır (Hesapçioğlu ve Dündar, 2011: 45). Çünkü eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması önemli bireysel ve toplumsal sonuçlar yaratmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği; bireylerin yaşam kalitesini artırır, sosyal eşitliği destekler, kamunun sosyal ve ekonomik maliyetini azaltır ve kalkınma sürecine destek verir (Polat, 2009: 16). Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması ülkelerin kalkınması ve gelişmesi sürecinde hayati bir rol oynar.

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, eğitimde “adalet” ve “içerme” boyutlarının geliştirilmesi ile sağlanabilir. Eğitimde adaletin sağlanması, genel anlamda cinsiyet ve sosyo-ekonomik koşullar gibi kişisel ve sosyal durumların eğitimdeki başarıya bir engel oluşturmaması gerektiğine vurgu yaparken, eğitimde içermenin sağlanması günümüz toplumunun gerekli kıldığı asgari düzeydeki yeterliliklerin ve becerilerin toplumun tüm kesimlerine kazandırılmasını anlatmaktadır. Birbirleri ile örtüşen bu iki durum (Polat, 2009: 10-11) eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesinde hayati derecede rol oynar.

Geçmişten günümüze eğitim, toplumsal yapının önemli bir parçası olması dolayısıyla yapının diğer parçaları ile karşılıklı etkileşim halindedir. Bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve politik kurumları eğitim kurumunu etkilediği gibi, eğitim de bu kurumlar üzerinde etkilidir. Dolayısıyla eğitimde var olan eşitsizlik sorunu aslında yapısal bir sorundur. Bu nedenle eğitimde fırsat eşitsizliği ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel boyutları olan bir olgudur.

Eğitimde eşitliğin sağlanması için erişim ve başarı kavramları baz alındığında başta devlet yatırımları olmak üzere, tüm eğitim kademelerine erişim, bu konuda sunulan hizmetler, bireysel ilgiler, okul türleri, coğrafi bölgeler, kır-kent ayrımı, ailelerin sosyo-ekonomik durumları ve cinsiyet birer sorgulama alanıdır

(Hesapçıoğlu ve Dündar, 2011: 8). Çünkü genel anlamda bu alanlarda eğitimde fırsat eşitliğinin ortaya çıkmasına engel olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler literatürde çeşitli kategoriler altında şu şekilde ele alınmışlardır: Ekonomik faktörler (ailenin gelir ve meslek durumu; devletin ekonomik gücü); coğrafi faktörler (yerleşim düzeni; yöresel farklılaşma); toplumsal faktörler (cinsiyet ayrımı, din ayrımı, dil etmeni, ırk ayrımı, nüfus etmeni, eğitimsel dengesizlikler); siyasal faktörler; parasız yatılılık, burs ve yardım programları faktörü ve bireysel farklılıklar faktörüdür. Tüm bu faktörlerin eğitimde fırsat eşitliğinin uygulanabilirliği bağlamında etkisi bulunmaktadır (Akgül, 2019: 129).

Bu faktörlerin hepsinin eğitimde fırsat eşitsizliğinin ortaya çıkmasında oldukça önemli rolü vardır. Dönemden döneme ve toplumdan topluma bu faktörlerin etkisi ve ağırlığı değişse de eğitimde fırsat eşitsizliği konusunda cinsiyet temelli ayrımcılığın evrensel bir niteliği bulunmaktadır. Cinsiyet temelli ayrımcılık toplumsal yaşamın birçok noktasında olduğu gibi eğitim alanında da geçmişten günümüze bütün toplumlarda var olan ve devam eden önemli bir ayrımdır. Bu bakımdan eğitimde cinsiyet temelli farklılaşma ve ayrımcılığın özel bir yeri vardır. Eğitimde cinsiyet temelli fırsat eşitsizliği veya ayrımcılık aslında toplumsal yapıda var olan cinsiyet eşitsizliklerinin bir sonucudur. Bu yüzden eğitimdeki cinsiyet temelli eşitsizlikleri daha iyi anlamak için bunun temeline inmek gerekir ki burada bakılması gereken kavram toplumsal cinsiyet olgusudur.

3. TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplum ırk, din, sınıf ve statü gibi farklılıklar üzerine kurulmuş bir yapıdır. Bu farklılıklar aynı zamanda çeşitli eşitsizlik biçimlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri olan cinsiyet farklılığına dayalı eşitsizlikler, temel eşitsizlik biçimlerinden biridir. Buna göre geçmişten günümüze bütün toplumlarda kadının konumu erkeğe göre ikinci planda kalmış, erkeğin statüsü hemen her zaman kadından üstün olmuştur. Bu durum aynı zamanda toplumsal yaşamın

hemen her alanında cinsiyete dayalı çeşitli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar üretmiş ve üretmeye de devam etmektedir. Bu eşitsizliklerin düşünsel dünyada üzerinde kafa yorulan alanlardan biri haline gelmesi ise yakın bir sürecin ürünüdür. Çünkü biyolojik farklılıklara işaret eden cinsiyet kavramından doğan eşitsizlikler ve ayrımcılık, doğal ve olması gereken olarak kabul edildiği için üzerinde çok fazla düşünülmemiş ve konuşulmamıştır. Cinsiyet kavramının daha karmaşık ve tartışmaya açık bir konuma gelmesi ise toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışına denk gelmektedir. İçerisinde birçok ilişki, davranış ve eşitsizlik biçimlerini barındıran bu kavram, zamanla sosyolojik bir anlam kazanmıştır. Buna göre cinsiyet, kadın ve erkek arasında var olan biyolojik farklılıkları anlatan bir kavram iken, toplumsal cinsiyet toplumsal yaşamda kadına ve erkeğe biçilen değer, rol, hak ve yükümlülükleri anlatır. Toplumsal cinsiyete göre kadın ve erkek arasında var olan fark ve eşitsizlikler biyolojik temelli değil, kültürel temellidir.

Kavramın ilk ortaya çıkış sürecinde daha çok bireysel kimliğe ve kişiliğe vurgu yapılırsa da zamanla anlam genişlemesine uğramıştır. Sembolik düzeyde kadınlığın ve erkekliğin kültürel idealleri ile stereotiplerini, yapısal düzlemde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel işbölümünü de içerisinde barındıracak mahiyette genişlemiştir (Marshall, 1999: 98). Kavram zamanla insan toplumları ve sosyal tabakalaşmadaki temel unsurlardan birini aydınlatmada önemli bir rol üstlenir hale gelmiştir. Nitekim toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal sınıf, statü ve ırk biçimindeki diğer tüm toplumsal farklılıklardan da önce gelen ve onlarla örtüşen bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır (Slattery, 2010: 345).

Cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıkları açıklamak üzere; üreme organı, vücut şekli ve cinsiyet kromozomları arasındaki farklılıklara dayanılarak yapılan bir ayrımdır. Toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkek için kültürel olarak oluşturulmuş ve temelini biyolojik farklılıklara dayandıran kadın ve erkeğin

toplumsal rollerini ifade eden bir kavramdır (Lavenda ve Shultz, 2019: 138). Başka bir deyişle toplumsal cinsiyet, bir toplumun üyelerinin kadın veya erkek olmaya bağladığı sosyal konumlara ve kişisel özelliklere işaret eder. Aynı zamanda bireylerin diğerleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve kendileri hakkında nasıl düşündüklerini şekillendiren toplumsal örgütlenmenin de bir boyutudur (Macionis, 2013: 328). Bu yönü ile cinsiyet, biyolojik farklılıklarla ortaya çıkmasına rağmen kültürel farklılıklar zemininde ifade bulur. Dolayısıyla cinsiyeti biçimlendiren ve toplumsal bir anlam kazandıran temel unsur kültürdür (Oakley, 1972: 159). Bu nedenle toplumsal cinsiyet farklılıkları, biyolojik faktör gibi doğumundan itibaren bireye eşlik eden bir niteliğe sahip değildir. Kadın ve erkeğin sahip olduğu biyolojik farklılıklar, birey tarafından kazanılmamış ya da toplum tarafından bireye atfedilmemiştir. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ve özellikleri ise doğumundan itibaren kadın ve erkeğe sosyalleşme vasıtasıyla kazandırılmaktadır.

Bireyin sahip olduğu biyolojik cinsiyet farklılıkları, bütün toplumlar tarafından kadın ve erkeğin bedensel farklılıklarının kabulü, kültürlerin bu farklılıkları çeşitli biçimlerde yorumlaması ve ifade etmesi ile sonuçlanmıştır. Kadına ve erkeğe toplumun atfettiği rollerin farklı kültürlerce yorumlanış biçiminin değişmesi, cinsiyetin toplumsal alanına vurgu yapmaktadır. Buna karşın hemen hemen bütün toplumlar kadın ve erkek arasındaki ayırmadan yola çıkarak; akıl-duygu, kültür-doğa, zihin-beden gibi bir dizi dikotomiye de harekete geçirmektedir. Bu sıralanma biçiminde kadın birincisi, erkek ise ikincisi olarak tanımlanmaktadır (Entwistle, 2014: 216). Bu dikotomi dizini aynı zamanda kadını ikinci plana iten ve erkeğin baskın rolünü meşrulaştıran bir tanımlama biçimidir. Akıl duyguya, kültürün doğaya ve zihnin bedene olan hükmetme gücü, bütün toplumlarda erkeğin kadın üzerinde hâkimiyet kurma ve onu kontrol edebilme isteğine temel bir zemin hazırlamıştır. Kadına teslimiyetçi, naif ve üretken bir rol biçen bu anlayış, kültür ve doğa ayırımından kaynaklanmaktadır.

Evrensel bir bakış açısı ile toplumlar, kültür ve doğa arasında bir ayrıma gitmekte ve kadını doğaya daha yakın bulmaktadır. Kültürün her zaman doğadan daha üstün görülmesi, toplumsal yaşamda kadını statü olarak aşağı çekmektedir. Bazı sosyologlar doğurganlık özelliğinden dolayı kadını doğaya daha yakın bulmaktadır. Ancak aynı zamanda kadının yaratıcılığının doğurma süreci ile de tamamlandığı düşünülmektedir. Buna karşılık erkeklerin yaratıcılık süreci icat etme, bilgi ve teknoloji üretme gibi işlevlerinden dolayı devam etmektedir. Öte yandan doğurganlık ve emzirme gibi rolleri nedeniyle kadınlar, kendilerini sosyal yaşamdan ziyade ev ve aile alanı ile sınırlı ve bu nedenle doğaya daha yakın bir konumda tanımlamaktadırlar (Entwistle, 2014: 223). Bunun yanı sıra birtakım yazarlar, kadının doğaya olan bağımlılığının, kültüre girme konusundaki yetersizliklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir (Klapisch - Zuber, 2015: 12-13). Toplumların kadına olan bu bakış açısı, kadının hak ve sorumluluk alanının ev ve aile çevresi ile sınırlandırılmasına, erkeğin ise dış dünya ile daha çok ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Kadını ve erkeği bu hiyerarşik sınıflandırma eğilimi, toplumsal yaşamda kamusal ve özel alan ayrımını ortaya çıkarmıştır.

Kadın ile erkek arasında var olan ayrım, kamusal alanın özel alandan ayrışmasına, güç ve sorumlulukların farklı biçimlerde konumlandırılmasına yol açmıştır. Kamusal alanda meşru otoriteyi kullanabilme gücü, daha özerk ve baskın yetiştirilme özelliğinden dolayı erkeğe sunulan bir ayrıcalık gibi görünmektedir. Çünkü erkek ailenin dış dünyadaki temsilidir (Davidoff, 2012: 211). Çoğunlukla erkeğe göre konumlandırılan kadının hareket alanı ise daha dar bir sosyal alanla sınırlı tutulmaktadır. Kadına dair yapılan bu sınırlandırma, kadın ve erkek arasında özgürlükler anlamında giderek ters yönlü bir ilişkinin de varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda toplumun kadına ve erkeğe dair beklentileri, cinslerin farklı kimliklere ve farklı rollere bürünmesine neden olmaktadır ki bu durum çeşitli eşitsizlik biçimleri üretir.

Kadın ve erkek arasında var olan toplumsal cinsiyet ayrımının kaynağına ilişkin iki temel görüşün var olduğu söylenebilir. Bu görüşlerden biri, var olan farklılıkların biyolojik temelli olduğunu ileri sürerken, diğer görüş ise eşitsizliğin kültürel temelli olduğunu iddia eder.

3.1.Biyolojik Bir Olgu Olarak Cinsiyet

Kadın ve erkek arasında var olan biyolojiye dayalı farklılıklar, aynı zamanda cinsiyetlerin toplumsal yapıda farklı konumlanma biçimlerini de belirlemektedir. Nitekim kamu ile özel alan arasındaki ayrım ekonomi tabanlı ayrımdan çok daha fazla şey ifade etmektedir. Kadının biyolojik özelliklerinden dolayı akıldan ziyade duygularla, rekabetten ziyade sevgiyle, üretimden ziyade yetiştirmekle ve araçsal akıldan ziyade temel değerlerle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde, kadın özel alana ait görülmektedir. Bu farklılık kadının, erkeğe göre konumunu belirleyen şeydir. Kadınlar gerek düşüncede gerekse uygulamada, kamusal alan tarafından düzenlenen ve evin geçimini sağlayanın erkek olması vasıtasıyla aileye ait özel alan ile sınırlandırılmıştır. Bu ayrışma aynı zamanda para ve mülk ile gelen güç ve bağımsızlığa, statü ve eşitliğe sahip olamamak anlamına da gelmektedir (Slater, 2014: 207). Dolayısıyla kadın ve erkek arasında var olan ayrışmanın biyolojik temelli olduğunu iddia eden görüşler farklılık ve ayrışmalarında doğal ve olması gereken olduğunu düşünür. Örneğin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz konumlanmanın biyolojik farklılıklardan ileri geldiğini savunan işlevselci yaklaşıma göre toplumun varlığını devam ettirebilmesi, düzenin sağlanması ve dengenin oluşabilmesi cinsler arasındaki biyolojik farklılıklara dayalı dengenin korunmasına bağlıdır. Dolayısıyla kadın ve erkek de toplumsal yaşam alanlarında biyolojik farklılıkları ekseninde konumlandırılmıştır.

İşlevselci yaklaşım, kayıtlı ekonomide erkek tarafından oynanan rollerle, evde kadınlar tarafından oynanan rollerin toplumun işlevsel ihtiyacından kaynakladığını ifade ederek cinsiyet farklılıklarını kuramlaştırır ve mevcut erkek

egemen toplumsal cinsiyet düzenini benimser (Giddens ve Sutton, 2014: 184). Bu bağlamda işlevselci yaklaşım toplumsal cinsiyeti, sosyal hayatı düzenlemenin bir aracı olarak görür. Toplumsal cinsiyet en azından geleneksel yapı içerisinde toplumun bütünleşmesine yardım eder. Erkekleri ve kadınları aile birliğine bağlayan ve her iki cinsiyete önemli görevler üstlenmeleri için sorumluluk yükleyen tamamlayıcı roller dizgesi oluşturur. Kadınlar evi idare etmede ve çocuk yetiştirmede başı çekerken, erkekler iş gücüne katılır ve aileyi daha geniş bir dünya ile birleştirir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet, toplumsallaştırmada önemli bir rol oynamaktadır. Kız ve erkek çocuklarına, toplumun işleyişine ve bütünleşmesine uygun roller kazandırır (Macionis, 2013: 343-344). Yapısal işlevselci yaklaşım, cinsiyet temelli farklılaşmanın genel toplumsal istikrarın sağlanmasında önemli olduğunu belirterek, ailenin en etkili şekilde çalışması için belirli rollerde uzmanlaşan yetişkinlere ihtiyaç olduğunu belirtir. Bu nedenle geleneksel cinsiyet rolleri, evli çiftler arasında işbölümünün kurulması açısından önemlidir (Schaefer, 2013: 277). Ancak bu işbölümü özellikle kadının doğurganlık özelliğine göre şekillenen biyolojik temelli bir işbölümüdür. Kadının biyolojik farklılıklarına dayalı olarak şekillenen bu toplumsal paylaşım aynı zamanda kadına dair eşitsiz bir yaklaşımını da beraberinde getirmektedir. Doğurganlık özelliğinin atfettiği kadınsılık rolleri erkeğe nazaran kadına daha ağır bir yük getirmektedir. Başka bir deyişle biyolojik farklılıklarla temellendirilen bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet sahasındaki temel eşitsizlik biçimlerine de meşruluk kazandırmaktadır.

Erkeklik ve kadınlığın doğal ve biyolojik olgu olarak tasvir edilmesi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin birbiriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Özellikle kadın ve erkeğin kişilik ve davranış özellikleri bakımından dağılımları, cinsiyetçi ideolojinin toplumsal cinsiyetin de cinsiyet gibi değiştirilemez olduğu varsayımını destekler. Bu bakış açısı biyolojik faktörlerin toplumsal cinsiyetin oluşmasında belirleyici unsur olduğu iddiasını desteklemektedir. Günümüz

modern çağına gelindiğinde ise şartların belirli ölçüde değiştiği görülmektedir. Teknolojik imkânların gelişmesi ile birlikte biyolojik güce olan ihtiyacın azalması, kadınların yeni iş alanlarına yönelmelerine neden olmuştur (Newman, 2013: 204). Böylece cinsiyete dayalı işbölümünün yaratmış olduğu ayrımlar ve sınırlar eskiye nazaran daha geçişken bir hale gelmiştir. Bu durum toplumsal cinsiyetin belirlenmesinde biyoloji faktörünün etkisini nispeten azaltmış olsa da biyolojik temelli toplumsal cinsiyet farklılıkları ve eşitsizlikleri, toplumsal cinsiyet olgusunu açıklamada temel gösterge olmaya devam etmektedir. Ancak toplumsal yapıda ortaya çıkan ekonomik, politik ve sosyo – kültürel değişimler toplumsal cinsiyeti açıklamada biyolojik temelli yaklaşımlara karşıt olarak kültür temelli yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kültür temelli yaklaşımların temel iddiası ise toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olduğudur.

3.2. Toplumsal Bir İnşa Süreci Olarak Cinsiyet

Toplumsal cinsiyetin toplum tarafından yapılandırılan bir inşa olduğunu dolayısıyla kültür tarafından oluşturulduğunu iddia eden yaklaşımlar, toplumsal cinsiyetin oluşumunda biyolojik farklılıkların etkisini reddederler. Bu yaklaşımlara göre toplumun, kadın ve erkek için uygun bulunduğu çeşitli rol ve davranışlar, cinsiyet rolleri olarak belirlenmekte ve bireylere bu yönde ipuçları vermektedir. Toplumsal etkileşimlerin bir ürünü olan roller, toplumsal cinsiyet rolleri olarak karşımıza çıkar (Blackstone, 2003: 335). Bu roller bireye nasıl davranması gerektiğini, hangi davranışların kadınsı hangi davranışların erkeksi olduğunu anlatır ve küçük yaşlardan itibaren sosyalleşme yolu ile öğretilir. Böylece küçük yaştan itibaren kadınlık ve erkeklik rolleri öğrenilir ve içselleştirilir. Toplum aynı zamanda kadından ve erkekten beklediği rol ve davranışları belli bir kategoriye yerleştirmektedir. Ancak toplumsal yaşamda her kategorize etme eğilimi, birtakım kalıp yargıları da beraberinde getirir. Toplumun bireylerinden cinsiyete dair beklentileri, toplumsal alanda yer bulan

en geniş kalıp yargılardan biridir. Cinsiyete ilişkin kalıp yargılar ise kadının ve erkeğin cinsiyet rollerinin dış çemberini oluşturan sıkı bir kontrol mekanizması görevini üstlenir. Bu kalıp yargılar aynı zamanda cinsler arasında eşitsiz bir durum yaratan bazı kültürel kodlardır. Bu eşitsizlik erkeğe üstün özellikler, haklar ve ayrıcalıklar atfederken, kadını ise erkeğe göre konumlandırmakta ve onu ikincil bir konuma itmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti kültür temelli açıklayan yaklaşımlar, cinsler arasındaki farklılığın ve eşitsizliğin biyolojik bir zorunluluk olmadığını, kültürel bir inşa olduğunu savunur.

Kültür temelli yaklaşımlar, toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olduğunu söyler ancak bu sürecin nasıl oluştuğu ve etkileri konusunda birbirinden ayrılırlar. Örneğin kültür temelli yaklaşımlar arasında bulunan Sosyal Etkileşim kuramcıları, toplumsal cinsiyet zemininde meydana gelen farklılaşmayı gündelik yaşamdaki etkileşimler üzerinden açıklama eğilimindedirler. Buna göre bireyler, gündelik etkileşimleri vasıtası ile geleneksel olan kadınlık ve erkeklik eylemlerini yeniden inşa ederler. Ancak etkileşimcilere göre bireyler bir yandan da toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyabilecek iradeye sahiptir (Schaefer, 2013: 279). Bu bağlamda Sembolik Etkileşimcilik, nesnel dünyanın gerçekliğini kabul etmekle birlikte bu dünyanın içerisinde bulunan insanın öznel yorumuna yer vermiştir. Buna göre benlik, daha geniş olan yapının nesnel gerçekliğinin bir içselleştirmesini temsil eder. Böylelikle birey nesnel yapı ya da durum tarafından belirlenmiş bir ürün olmaktan öte, kısmen de olsa özgür bir birimi temsil eder. Sembolik etkileşimcilik, işlevselci yaklaşımın savına karşılık toplumsal sistem karşısında sabit ve belirlenmiş birey yerine yaratıcı ve kendiliğinden kişiyi varsaymaktadır. Dolayısıyla rol kavramı, aşırı derecede etkili bir yapı tarafından belirlenmeyip bireyler arası ilişkilerde oluşturularak ve yeniden dönüştürülerek (Poloma, 1993: 222-234) kültürün devamlılığı sağlanır. Böylelikle Etkileşimci Kuram, benlik ve sosyal kimlik vurgusundan hareketle kültür ve toplumsal cinsiyet ilişkisine vurgu yapmaktadır. Toplumsal alandaki cinsiyet rolleri mevcut

kültür öğeleri tarafından belirlenirken; bireylerin gündelik yaşamdaki eylemleri ve etkileşimleri sonucu ortaya çıkan cinsiyet rolleri de kültürün yeniden dönüştürülmesinde ve aktarımında belirleyici bir öneme sahiptir.

Kültür temelli kuramlar arasında en fazla etki alanına sahip olan diğer yaklaşım Feminist Kuramdır. Feminizmin ileri sürdüğü kanıtlar, kuramın diğerlerinden farklı bir yerde konumlandırılmasına neden olmuştur. Bunun en önemli nedeni, feminist kuramın toplumsal cinsiyet kavramını geliştirmiş olmasıdır (Ritzer, 2012: 315). Özellikle işlevselci yaklaşımdan farklı bir kuramsal bakış açısına sahip olan feminizm, kadın bedeninin ataerkil söylemden arındırılarak bedenleri ile değil bilgi aktörleri olarak görülmeleri gerektiğini savunmaktadır. Feminizme göre gerçekliğin kadın bedenine yönelik değerlendirmesini yapan biyoloji temelli söylemler yalnızca ideolojiktir (Thomas, 2014: 174). Bu nedenle feminist kuramların amacı dünyayı kadın olarak incelemek ve irdelemektir. Bu incelemeyi yaparken toplumsal cinsiyet kavramının mevcudiyetini, sosyal ve kültürel bir sonuç olarak görmektedir (Richter, 2012: 207-209). Böylece, o güne kadar cinsiyet rollerinin değiştirilemez kabul edilen geleneksel ilkelere karşı yeni bir savaş başlatan feminizm, doğal ve toplumsal determinizmi çürütme yoluna gitmiştir. Buna göre toplumsal alanın kültürel ve tarihsel olarak inşa edilmesi aynı zamanda değişime açık olduğunun da bir göstergesidir. Nitekim kadının çalışma yaşamına girmesiyle genişleyen hareket alanı, kadının evinden dışarı çıkarak (Çeler, 2013: 166-167) yeni cinsiyet rolleri edinmesine neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda işlevselci yaklaşımın biyoloji temelli determinizmine ve belirlenimciliğine karşı net bir tutumdur.

Cinsiyet ve biyoloji etmeni, feministler için kadın ve erkeği açıklamada bir sorundur. Bedensel farklılıkların kadın üzerinde kurulan tahakkümün temelini oluşturması, feministleri biyoloji faktörünün etkisini hesaba katmak zorunda bırakmıştır. Nitekim tüm feministler kadın ve erkek yapılanmasında en başından

sosyal ve politik güçlerin etkisini kabul etmektedirler. Ancak birtakım feministler biyoloji faktörüne belirli derecede bir önem atfetmektedirler. Feministler arasındaki temel ayrılık da bu bağlamda gerçekleşmektedir. Sosyal inşacılar cinsiyet farklılığının ve eşitsizliğinin biyoloji faktörüne bağlı olduğuna inanan düşünceye eleştirel ve şüpheli yaklaşmakta iken; özcü yaklaşım hakiki kadınlığın kadın biyolojisinde yer aldığını savunmaktadırlar. Özcülüğü savunan feministlerin görüşlerinin temelinde, kadınların statülerini değiştirmeye yönelik politik isteklerinin olduğu düşüncesi yer almaktadır (Entwistle, 2014: 221). Bu isteğin temelinde kadınların sosyal, kültürel, politik ve ekonomik alanlarda maruz kaldıkları cinsiyet ayrımcılığı yer almaktadır.

Kadın ve erkek arasında biyolojik farklılıkların olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Ancak feminizmin ilgi alanı bu farklılığın çok daha ötesindedir. Toplumsal yaşam ilksel örgütlenmesi içerisinde cinsleri birçok yönden gruplara ayırmıştır. Ancak feminizme göre her durumda zarar gören taraf genellikle kadın olmuştur. Nitekim eşitlik kavramının tarihi de feminizmin tarihininkine benzer yollardan geçmektedir (Mitchell, 1998: 24). Kısacası feminist kuramlar, diğer toplumsallaşma kuramları ile karşılaştırıldığında, kadın ve erkek arasındaki farkları daha toplumsal bir anlayışa oturtarak yapısal ve kurumsal faktörleri de daha fazla vurgulamışlardır (Pilcher, 2010: 111).

Ataerkil sistemde erkeğin kadına olan üstünlüğü, erkek egemen kültür tarafından meşru bir nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla bu eşitsiz durum, kadının erkeğe olan tutum ve davranışlarında da belirleyici bir rol oynamaktadır. Kimi zaman bu tutum ve davranışların, düşmanca bir boyuta taşındığına rastlanmaktadır. Nitekim feminist yaklaşımların böyle bir psikolojik zeminde ortaya çıktığı ifade edilebilir. Kadın ve erkek arasında var olan farklılıkların yol açtığı eşitsiz durum, kadının konumunun erkeğin konumundan düşük olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum aynı zamanda feminizmin temel

sorunsalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda feminizm, kadın ve erkek arasında var olan toplumsal eşitsizliklerin doğal olmadığını, bu eşitsizliklerin mevcut kültür tarafından inşa edildiğini savunmaktadır. Bu eşitsizlikler aynı zamanda, kültürün kendi varlığını güvence altına almasına ve bu yolla devamlılığını sağlamasına hizmet etmektedir. Tüm bunlara karşın cinsiyet ve biyoloji unsuru, feministlerin dikkate almak zorunda olduğu bir varlık alanı olmaya devam etmektedir.

4. TOPLUMSAL CİNSİYETİN EĞİTİME YANSIMALARI

Eğitim, bir bireyin yeteneklerini geliştiren ve yaşam düzeyini belirleyen ana etmenlerden biridir. Bununla beraber özellikle modern dünyada bir toplumun kalkınmasında itici bir rol oynayan ve gelişmişlik düzeyini belirleyen temel faktörlerin de başında gelmektedir. Bu nedenle toplumlar beşerî sermayeleri olan insan kaynağının en etkili ve verimli bir şekilde kullanılması için eğitime ayrı bir önem vermektedir. Aynı zamanda temel insan haklarından biri olan eğitim, maalesef tüm dünyada bireylerin hepsinin eşit şekilde ulaşabildiği ve yararlanabildiği bir hizmet değildir. Eğitim söz konusu olduğunda çeşitli eşitsizlikler ve ayrımcılıklar hemen her dönemde ve toplumda var olagelmıştır. Eğitimde var olan eşitsizliklerin görüldüğü en temel alanlardan biri de cinsiyet temelli eşitsizliklerdir. Çünkü tüm dünyada erkeklerle kadınlar arasında eğitim olanaklarına ulaşma ve onlardan yararlanma söz konusu olduğunda, erkeklerin lehine bir durum söz konusudur. Oysa kadınların eğitiminin bir ülkenin gelişiminde anahtar bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Kadınların eğitiminin aileden başlayarak toplumun geneline yayılan pek çok katkısı vardır. Eğitim seviyesi yüksek kadınların ailenin sağlığı, çocukların eğitimine olan katkısının yanında, üretimdeki katkıları ile toplumsal gelişmişlik düzeyine önemli artılar sağlamaktadır.

Uluslararası alanda insani gelişmenin temel göstergelerinden biri de kadınların eğitimidir. Kadınların eğitim seviyesi ve kalitesi yükseldikçe daha önce evle sınırlı kalan ilgi, becerileri ve bilgileri artmaktadır. Kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi aynı zamanda sosyal yaşama, çalışma yaşamına ve karar mekanizmalarına katılım olanakları artırmaktadır (Akın vd., 2008: 29-30). Buna bağlı olarak gelişmişliğin en önemli göstergelerinden birinin kadının toplumsal yaşamdaki konumu olduğu kabul edilir. Kadının iktisadi ve sosyal yaşamdaki rolü ile toplumun gelişmişlik seviyesi arasında önemli bir ilişki vardır. Bu nedenle bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin doğru bir biçimde analiz edilmesinde iktisadi ve sosyal göstergelerde kadının durumunun dikkate alınması şarttır (Yumuşak, 2009:5). Ancak bazı olumlu gelişmeler söz konusu olsa da günümüzde pek çok toplumda eğitimde cinsiyet temelli eşitsizlikler varlığını belirgin bir şekilde devam ettirmektedir. Günümüzde eğitim eşitsizliğinin en önemli kaynağını ise sınıfsal konum ve cinsiyet ayrımcılığı oluşturmaktadır. Aynı zamanda birbirini besleyen bu iki etmen kızların eğitime erişimini zorlaştırmaktadır (Sayılan, 2012: 37).

Kadınların eşitlik taleplerinin ilki olan eğitimde eşit hak talepleri, 18. yüzyıl Avrupa'sında Aydınlanma Felsefesinin düşünsel temelleri üzerinde yükselmiş ve Sanayi Toplumunda ortaya çıkan yapısal değişim ile birlikte ortaya çıkmıştır. Amerikan Bağımsızlık (1776) ve Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları (1789) bildireleriyle hak metinlerine girmeye başlayan bu düşünceye göre eğitim, en önemli değişim ve dönüşüm araçlarından biridir. Bu bağlamda eğitimin nüfusun tüm kesimlerini kapsayan bir toplumsal kurum olarak biçimlendirilmesi dönemin temel düşünsel gerçeğidir. Bu süreçte imparatorluklardan ulus-devletlere geçişte modernleşmenin önemli bir gereği olarak okula gitmek yurttaş için zorunlu görev haline gelmiştir. Avrupa'da erken modern dönemle beraber kız çocukların ve kadınların da formel bir eğitimden geçmesi gerektiğine dair fikirler dillendirilmeye başlanmıştır. Bu süreç İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde

(1948) karşılık bulmuştur. Bu tarihten başlayarak da kadınların eşit ve nitelikli eğitim görme talebi, uluslararası toplumun temel hak belgelerindeki devlet taahhütlerinin asal bileşenlerinden biri olma niteliğini kazanmıştır (Tan, 2018: 25-26). Tarihsel süreçte elde edilen çeşitli kazanımlara rağmen günümüzde hâlâ eğitimde cinsiyet eşitsizliği gündemin ana konusu olmayı sürdürmektedir. Eğitimde cinsiyet eşitliğini gidermeye dair son 20 yılda kayda değer ilerlemeler olmasına rağmen, dünyada 129 milyon kız çocuğu okula gidememekte ve okula hiç ayak basmayan ilkokul çağındaki çocukların üçte ikisinin kız olduğu belirtilmektedir (UNESCO, <https://en.unesco.org/themes/women-s-and-girls-education/prize>). Temel okuryazarlık becerilerine sahip olmayan 750 milyon yetişkinin üçte ikisini de kadınlar oluşturmaktadır (UNESCO; <https://en.unesco.org/themes/education-and-gender-equality>). Kadınların eğitim haklarını tam olarak kullanamamaları konusunda önlerinde duran engellerin başında; yoksulluk, coğrafi izolasyon, azınlık statüsü, engellilik, erken yaşta evlilik ve hamilelik, cinsiyete dayalı şiddet ve kadının statüsü ve rolüne ilişkin geleneksel tutumlar yer almaktadır (UNESCO; <https://en.unesco.org/themes/education-and-gender-equality>).

Ülkemizde de eğitimde cinsiyet eşitsizliği önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Kadının iktisadi ve sosyal yaşamdaki etkinliğini belirlemede farklı göstergeler ve kriterler kullanılmaktadır. Bu göstergelerin en önemlilerinden biri ekonomi, eğitim, sağlık ve politikadan oluşan dört kriteri temel alan Cinsiyet Eşitsizliği İndeksidir. %100'ün tam eşitliği ifade ettiği indekste 2008 yılı verilerine göre sağlık eşitsizlik indeksi %97, eğitim indeksi %95, ekonomi indeksi %62 ve politika indeksi ise %16'dır. 130 ülkenin yer aldığı tabloda Türkiye 123. Sırada kendine yer bularak, ülkemizde cinsiyet eşitsizliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir (Yumuşak, 2009: 23-27). 2020 verilerine bakıldığında ise durumun daha da kötüye gittiği görülmektedir. 153 ülkenin yer aldığı tabloda Türkiye kendisine 130. sırada yer bulabilmiştir. Eğitim kazanımları tablosunda ise

Türkiye 113. Sırada yer almıştır (http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf). Dolayısıyla dünya ile karşılaştırıldığında eğitimde cinsiyet eşitsizliği konusunda ülkemizin karnesinin hiç de iyi olmadığı görülmektedir.

20. yy'ın son on yılı ve 21. yy'ın ilk on yıllarında OECD ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından sosyal bir devrim gerçekleşmiştir. Ancak bu OECD ülkeleri içinde erkeklerin ve kadınların ortalama eğitim düzeyi arasındaki farkın kadınlar aleyhine arttığı tek ülke Türkiye olmuştur. Bu süreçte pek çok ülkede kadınların örgün eğitimde kalma süresi erkeklere göre artarken, bu oran ülkemizde düşüş göstermiştir. OECD'ye üye 21 ülkede 25-34 yaş grubundaki kadınların ortalama eğitim düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Bu ülkelerde bu durum erkeklerin kadınlara göre daha erken bir yaşta eğitimden ayrılıp işgücü piyasasına girmeleri ile açıklanabilir. Ancak Türkiye'de kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması bu sebeple açıklanamaz. Zira Türkiye'de 15-24 yaş grubundaki kızların yaklaşık yarısı ne eğitimde ne de iş gücünde yer almaktadır (Polat, 2009: 33-34). Bunun temel sebeplerinin başında ise kız çocuklarından ev içi iş gücünden daha fazla yararlanılması, erken evlilikler, okula geç başlama, kızların eğitimine ilişkin güdülenme eksikliği, eğitimin maliyetinin yüksekliği ve ataerkil değer yargılarının yüksekliği gelmektedir (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün "Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu": 1998: 10).

Ferreira ve Gignoux'un (2010: 9-10) yılında yaptıkları "Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği" isimli çalışmaya göre cinsiyet ve mekâna göre okula kayıt oranlarında önemli farklılıklar görülmüştür. Özellikle Doğu'da ve kırsal alanlarda ikamet eden kız çocuklarının okula gitme oranları diğer bölgelerdeki kız çocuklarına oranla daha düşüktür. Ailenin gelir seviyesi, çocuk sayısı, ebeveynlerin eğitim seviyeleri gibi koşullar erkek çocuklarından daha çok kız

çocukları için okula kayıt olmama ya da okulu erken bırakmaya yol açmaktadır. Bunun temelinde yatan temel faktör ise toplumsal cinsiyet olgusudur.

Ülkemizde eğitimde fırsat eşitliği politikası Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her iki cins için eşit fırsatlar tanıma temelinde işlemektedir. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği yasal ve anayasal güvence altındadır. Bunun yanında BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW), Pekin Deklarasyonu'nu, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalamış ve AB Ulusal Rapor çerçevesinde eğitimde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik önlemler almayı taahhüt etmiştir. Okullaşma oranlarının artması ile bu konuda önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da eğitim sistemi özellikle kızlara ve kırsal alanda yaşayan çocuklara ulaşmakta ve bu çocukları okulda tutmakta zorlanmaktadır. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği kırsal alanda ve Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde artmaktadır. Yoksulluk, kırsalda yaşıyor olmak, zorunlu göç, engelli olmak gibi birden çok dezavantaja sahip kızlar eğitime erişim açısından en sorunlu grubu oluşturmaktadır (Sayılan, 2012: 34-36). 2020 yılı bitirilen eğitim durumu ve cinsiyete göre nüfus oranlarına bakıldığında, özellikle okuma yazma bilmeyen nüfus söz konusu olduğunda erkek ve kadın arasındaki fark belirgin bir durumdadır. Bunun yanında eğitim basamağı yükseldikçe kadınların oranı da azalmaktadır.

Tablo 1: Bitirilen Eğitim Duruma ve Cinsiyete Göre Nüfus 2020

	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	262.501	1.652.282
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	3.251.266	4.387.619
İlkokul	7.372.023	9.630.801
İlköğretim	3.128.479	2.340.403
Ortaokul ve dengi meslek okulu	7.704.301	6.373.578
Lise ve dengi meslek okulu	8.867.235	6.906.675
Yüksekokul veya fakülte	5.810.531	5.196.092
Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık)	624.513	501.369

fakülteler dâhil)		
Doktora	129.973	91.434
Bilinmeyen	679.722	322.121
Toplam	37.472.720	37.437.854

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı 2008-2020

Milli Eğitim Bakanlığının fırsat eşitliği politikası daha çok ilköğretimle ilgili olduğu için daha üst kademe eğitim kurumlarında eşitsizliği giderecek önlemler yeterli düzeyde değildir. Orta öğretim ve üzeri kademelerde sınıfsal, cinsiyet temelli ve diğer yapısal eşitsizlikler daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sınıfsal eşitsizlikler kimin ileri eğitim alacağı ya da hangi alanları seçeceğini belirleyerek hem erkekleri hem de kızları aynı ölçüde kısıtlarken, kız öğrenciler ek olarak toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği baskıya maruz kalmaktadır. Böylece ilköğretimden sonraki eğitim basamaklarında kızlarla erkekler arasındaki fark büyümektedir (Sayılan, 2012: 39).

Okullaşma oranlarında zaman içerisinde kadınların lehine önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da bunun yeterli düzeyde olmadığı açıkça ifade edilebilir. Ülkemizde sekiz yıllık zorunlu eğitime geçiş ile birlikte kız çocuklarının temel eğitimde okullaşma oranları yükselmiş ancak ilköğretimden başlayarak tüm kademelerde okullaşma oranlarında istenilen düzeye henüz ulaşılmamıştır. İlköğretim çağında olup ilköğretime kayıt edilmeyen çocukların çoğunluğunu kızlar oluşturmaktadır. Özellikle Doğu bölgelerinde ve kırsal alanlarda bu sorun devam etmektedir (Yanıklar, 2018: 229-232).

Ülkemiz biçimsel düzeyde küresel toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarıyla uyumlu bir görünüm çizmesine rağmen diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de bir eşitsizlik ve ayrımcılık söz konusudur. Eğitimde var olan cinsiyet temelli eşitsizlik ve ayrımcılığın ise ancak ekonomik, politik ve kültürel faktörler göz önünde bulundurularak anlaşılabilir. Oysa son dönemlerde küresel ilgi ve politikanın merkezi haline gelen eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği sorunu

büyük oranda kızların eğitime erişim ve tamamlama hakkında odaklanmıştır. Bu konuda gerek küresel gerekse yerel politikalar geliştirilip uygulansa da eğitim sisteminin barındırdığı çok katmanlı ve çok boyutlu eşitsizlikler ve ayrımcılıklar devam etmektedir. Okullar aktarılan bilgi, müfredat, cinsiyetçi öğretmen tutumları ve okulun sahip olduğu kültürel ortam içinde egemen cinsiyetçi kalıp yargıları ve değerleri yeniden üretmede kilit bir öneme sahiptir (Sayılan, 2012: 13-22). Bu nedenle eğitimde fırsat eşitsizliğini cinsler arasında var olan okuryazar sayılarına, okullaşma oranlarına, eğitime erişim ve tamamlama oranları üzerinden ele almak eksik bir yaklaşımdır. Eğitimde toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler özellikle ders kitaplarında ve öğretmen tutumlarında da sıklıkla görülmektedir.

Yapılan bazı araştırmalar ders kitaplarındaki cinsiyetçi tutumu gözler önüne sermektedir. Örneğin Yaylı ve Çınar'ın (2014) yaptığı bir çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının yeniden üretildiği, pekiştirildiği ve devamının sağlandığı gözlemlenmiştir. İlköğretim Türkçe ders kitaplarını inceleyen bir çalışmaya göre de (Kılıç ve Eyüp, 2011) ders kitaplarında; erkek figürler kadın figürlerden daha çok kullanılmakta, kadınlar erkeklere göre aile içi rolleri daha çok temsil etmekte, kadın ve erkeğe uygun görülen meslekler toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun seçilmekte, ev içi işlerde geleneksel anlayış devam etmekte ve toplumsal cinsiyet rollerine uygun temsiller hazırlanmaktadır. Öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanmasına yönelik olarak yapılan bir çalışmada (Asan, 2010) da erkek öğretmenlerin daha yüksek düzeyde cinsiyet algısına sahip olduğu görülmüştür. Erkek öğretmenler kadın öğretmenlere göre daha cinsiyetçi tutum ve düşüncelere sahiptir. Aynı zamanda sınıf içi davranışlarda ve öğrencilerle ilişkilerde de aynı durum görülmektedir.

5. SONUÇ

Her dönemde ve her toplumda eşitsizliklerin farklı türleri var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Toplumsal yaşamda eşitsizlikler yok edilmez ancak bu durum eşitsizliklerin azaltılabileceği gerçeğini de değiştiremez. Eğer eşitlikçi, özgür, paylaşımcı ve gelişmiş bir toplum hayal ediliyorsa bunu başarmada eğitim en kritik role sahip kurum olarak görülmelidir. Eğitim bir bireyin kendini geliştirme ve gerçekleştirmesinde en önemli vasıtaadır. Bu bakımdan eğitim hakkı temel insan haklarından biri olarak kabul edilir ve hiçbir bireyin eğitim hakkının engellenemeyeceği gerçeği ulusal ve uluslararası kanunlar ve ilkelerce de kabul edilmiştir. Ancak tarih boyunca her toplumda eğitime erişim ve eğitimden faydalanma konusunda çeşitli eşitsizlikler yaşanmıştır. Bu eşitsizlik en genel anlamda sınıf, ırk, cinsiyet gibi bölünmelerden kaynaklanır. Cinsiyet eşitsizlikleri ise tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitim alanında sıklıkla karşılaşılan eşitsizliklerin başında gelir.

Ülkemizde eğitimde var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi noktasında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar daha çok kız çocuklarının okula gitmesini sağlamaya yöneliktir. Örneğin “Haydi Kızlar Okula” “Baba Beni Okul Gönder” ve “Ana Kız Okuldayız” gibi çeşitli kampanyalar kız çocuklarının okula gitme ve devam etme oranını yükseltmeye yöneliktir. Bu gibi kampanyalarda belli oranlarda başarı sağlanmış olsa da eğitimde cinsiyet temelli eşitsizlikler sadece cinsler arası okur-yazar olma oranları veya bitirilen eğitim basamağı oranları gibi sayısal eşitsizliklerden çok daha fazlasını ifade eder. Türkiye’de cinsiyet temelli eğitim eşitsizlikleri daha çok okur-yazar olma ya da ilköğretime başlama veya bitirme oranlarına odaklı olduğu için bu konuda yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar eksik kalmaktadır. Oysa eğitimde cinsiyet temelli eşitsizlikler ilköğretim sonrası eğitim kademelerinde daha belirgin durumdadır. Özellikle ilköğretim sonrası okula devam etme oranları bunun açık göstergesidir. Her kademede erkek öğrenciler kız öğrencilerden oran olarak daha fazladır. Bunun yanında toplumsal cinsiyet rolleri gereği kız ve erkek

öğrencileri alanlara ve mesleklere yönlendirme, eğitim içerikleri, öğretmen davranışları gibi konular söz konusu olduğunda da açıkça cinsiyet temelli eşitsizlikler ve ayrımcılık görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda ortaya konulacak olan politikalar ve çözüm önerileri bu bağlamda ele alınmalıdır.

Eğitim ve okullulaşmanın yaygınlaşması eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltan bir faktördür. Ancak müfredatın cinsiyetçi bir içeriğe sahip olması ve cinsiyetçi öğretmen tutumları bu etkiyi sınırlandırmaktadır. Çünkü eğitimin bir yandan değişimi sağlamak bir yandan da var olan statükoyu sürdürmek konusunda önemli bir işlevi vardır. Eğitim yolu ile önemli değişimler sağlayabilip eşitsizlikler azaltılabilecekken, yerleşik ve eşitlikçi olmaktan uzak cinsiyet rolleri de pekiştirilebilir. Bu nedenle eğitimde var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kızların okullaşma oranları ile çözümlenebilecek bir sorun değildir. Eğitim müfredatlarının da cinsiyetçi içerikten temizlenmesi ve öğretmen tutumlarının da bu konuda eşitlikçiliği destekleyici olması gerekir.

Eğitimde var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde esas önemli nokta, toplumsal yaşamın tüm alanlarında var olan eşitsizliktir. Çünkü hiçbir kurum toplumsal yapının tamamından ayrı düşünülemez. Eğitim de en çok ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alandan etkilenmektedir. Eğitimde yaşanan cinsiyet eşitsizliklerin sebebi, cinsiyete dayalı diğer ayrımcılıkların ortaya çıktığı alanlarda olduğu gibi, toplumsal cinsiyet olgusudur. Bu nedenle eğitimde cinsler arası bir eşitlik sağlanmak isteniyorsa bunun toplumsal cinsiyet üzerinden bir okumasının yapılması gerekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tüm toplumsal yaşamda ortadan kaldırması önemli bir hedeftir. Bunu başarmada kilit rol ise yine eğitime düşmektedir. Çünkü kadınların eğitimi, eşitsizliklerin giderilmesinde olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Eğitim kademelerinde yer alan kadınların sayısı arttıkça, toplumsal yaşamın tüm alanlarında var olan cinsiyetçi tutumlar azalacaktır. Kadınlar sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanda daha

çok yer alınca, toplumların gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeylerinin de artacağı bir gerçekliktir.

KAYNAKÇA

- Akgül, E. A. (2019). "Eğitimde Fırsat Eşitliği - Cinsiyet Ayrımı Faktörü" Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 3(1), 127-142.
- Akın, A. vd. (2008). *Kadının Statüsü ve Sağlığı İle ilgili Gerçekler*. Haz. Ayşe Akın vd., Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Asan, H. T. (2010). Ders Kitaplarına Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi*. 2(2).
- Blackstone, A. M. (2003). Gender Roles and Society. *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments*. Ed. Julia R. Miller, Richard M. Lerner, Lawrence B. Schiamberg. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Celkan, H. Y. (2018). *Eğitim Sosyolojisi*. Elazığ: Asos Yayınları.
- Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu (1998). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çeler, Z. (2013). Annenin Serüveni: Kadının Anne Olarak Toplumsal Kurgulanışı, *Doğu Batı Toplumsal Cinsiyet*. Sayı: 63.
- Çelik, R. (2017). Adalet, Kapsayıcılık ve Eğitimde Hakkaniyetli Fırsat Eşitliği. *Fe Dergi*. 9 (2). ss.17-29.
- Davidoff, L. (2012). *Ev İşinin Rasyonelleşmesi. Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*. Çev. Z.Ateşer ve S. Somuncuoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Entwistle, J. (2014). Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet. *Temel Sosyolojik Dikotomiler*. Çev., İlkay Şahin. Ankara: Atıf Yayınları.

- Ferreira, F. H. G. ve Gignoux J. (2010). *Eğitimde Fırsat Eşitsizliği: Türkiye Örneği*. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu. Sayı: 4.
- Giddens, A. ve Sutton, P.W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. Çev., Ali Esgin. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hesapçioğlu, M. ve Dündar, S. (2011). *Türkiye’de Eğitimde Fırsat Eşitliği ve Postmodernizm*. Konya: Eğitim Kitapevi.
- Kılıç, L. K. ve Eyüp B. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2(3).
- Klapisch - Zuber, C. (2005). Kadınları Dâhil Etmek. *Kadınların Tarihi ve Ortaçağ’ın Sessizliği* (2). Ed., G. Dubyand Michelle Perrot. Çev., Ahmet Fethi. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Lavenda, R. H. ve Schultz, E. A. (2019). *Kültürel Antropoloji - Temel Kavramlar*. Çev. Dilek İşler – Onur Hayırlı. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Machionis, J. J. (2013). *Sosyoloji*. Çev., Vildan Akan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (1.baskı). Çev., Osman Akinhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mitchell, J. (1998). Kadın ve Eşitlik. *Kadın ve Eşitlik*. Mitchell, J and Oakley A., Çev. Ve Yayına Hazırlayan: Fatmagül Berktaş. 3. Baskı. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Newman, D. M. (2013). *Sosyoloji Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek*. Çev., Ali Arslan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. London: Temple Smith.
- Polat, S. (2009). *Türkiye’de Eğitim Politikalarının Fırsat Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri*. Ankara: DPT.

- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (1. Baskı). Çev.: Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Pilcher, J. (2010). Cinsiyet ve Cinsiyet Eşitsizlikleri Üzerine Açıklamalar. *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. Edt.: Anthony Giddens, Ankara: Say Yayıncılık.
- Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar*, Çev. Necmeddin Doğan, İstanbul: Küre Yayıncılık.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*, Çev. Himmet Hülür, Ankara: Deki Yayınları.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim: Olanaklar ve Sınırları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schaefer, R. (2013). *Sosyoloji*. Çev., Simten Çoşar. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Slater, D. (2014). Kamusal / Özel. *Temel Sosyolojik Dikotomiler* (2.baskı).Çev., İlkay Şahin. Ankara: Atif Yayınları.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler* (3.baskı). Çev., Özlem Balkız vd. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Tan, M. G. (2018). *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. Ankara: Ceid Yayınları.
- Tezcan, M. (2017). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thomas, H. (2014). Kültür / Doğa. *Temel Sosyolojik Dikotomiler* (2.baskı). Çev., İlkay Şahin. Ankara: Atif Yayınları.
- Ünal, L. I. ve Özsoy, S. (1998). Modern Türkiye'nin Sisyphos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği. F. Gök (Ed.) *75. Yılda Eğitim* içinde . İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Yanıklar, C. (2018). Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. *Eğitim Sosyolojisi* içinde. Ed. N. Avcı – Y. Erjem. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Yaylı, D. ve Çınar, E. K. (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet. *Turkish Studies*. 9(5).
- Yumuşak, İ.G. (2009). *Kadın Eğitiminin İktisadi Analizi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

The biological and cultural differences of individuals create various inequalities in every society. These inequalities show themselves in the most general sense in terms of individuals' accessing and owning resources in economic, political and cultural life. Since these inequalities created by the social structure are seen as a normal and necessary situation in traditional societies, they are also supported and protected by traditions, values, laws and beliefs. Inequalities in the modern world have not been eradicated. However, the principle of equality has been tried to be ensured at least by written laws. One of the most important prerequisites for the emergence of the phenomenon of equality is equality of opportunity. The concept of "equality of opportunity" is based on the principle of equality in accessing opportunities for everyone, regardless of their social, class, or economic origins. Equality of opportunity in education is the equality of access to or benefiting from educational resources.

The idea that education is a right for all citizens has emerged with the emergence of nation states in the modern world. However, the fact that everyone has the right to receive education before the law does not mean that this principle works smoothly in practice. As in many fields, there are inequalities of opportunity with various dimensions in the field of education. The inequalities of opportunity experienced in education generally include economic, geographical, political, social and individual differences. Gender, one of the social factors, also refers to the inequalities that exist between the sexes in accessing and benefiting from educational opportunities. According to this, there has been an inequality between men and women from past to present in terms of accessing and benefiting from education opportunities all over the world. This inequality in favor of men causes women to remain in the background in social life. Eliminating this inequality can only be possible with

the correct determination of the underlying phenomenon of inequality and the development of correct solutions in this regard. Just as in other fields, gender-based inequalities that exist in the field of education can be explained with the concept of "gender". Accordingly, society has assigned various roles to men and women and positioned them in social life. In this positioning, the man has almost always taken a superior place over the woman. The association of men with the public sphere and women with the home has led men to have a privileged and priority position in society compared to women in almost every period. This situation also created significant differences in terms of accessing and using resources. This situation, which is explained with the concept of gender, has created an inequality in the field of education as in every field.

The aim of this study, which is based on the problem of inequality of opportunity in the field of education, as in almost every field of social life, is to make an analysis of the gender-based inequality of opportunity in the field of education. This study, which claims that gender is the basis of the inequality between women and men in the field of education, is a compilation based on studies in the field.

Various studies have been carried out to eliminate the gender inequalities in education in our country. However, these studies are mostly aimed at ensuring that girls go to school. Although some successes have been achieved in such campaigns, gender-based inequalities in education mean much more than just numerical inequalities such as gender literacy rates or education level completed. Since gender-based education inequalities in Turkey are mostly focused on literacy or starting or completing primary education, studies and policies implemented on this subject remain incomplete. However, gender-based inequalities in education are more evident at post-primary education levels. Particularly, the rates of post-primary school attendance are a clear

indicator of this. At all levels, male students outnumber female students. In addition, there are clearly gender-based inequalities and discrimination when it comes to issues such as directing male and female students to fields and professions, educational content, and teacher behaviors due to gender roles. Therefore, the policies and solution proposals to be put forward in this regard should be considered in this context.

The spread of education and enrollment reduces gender inequality. However, the fact that the curriculum has a sexist content and sexist teacher attitudes limit this effect. Because education has an important function in both ensuring change and maintaining the existing status quo. While education can bring about significant changes and reduce inequalities, gender roles that are far from settled and egalitarian can be reinforced. For this reason, gender inequality in education cannot be solved only by girls' schooling rates. Education curricula should also be cleared of sexist content and teacher attitudes should support egalitarianism in this regard.